

«ESK İH R VE C VARI PANCAR EK C LER İT HSAL KOOPERAT İF » ÜZER NE B İ R İNCELEME

Doç. Dr. Rıdvan KARALAR

I- GENEL OLARAK ESK İH R VE C VARI PANCAR EK C LER İT HSAL KOOPERAT İF

Kooperatifçilik, üyelerinin çıkarlarını korumak, onların sorunlarını çözmek ve onlara ekonomik ve toplumsal yarar sağlamak amacıyla gözetilen bir harekettir.

Kurulan çeşitli kooperatifler, üyelerine ekonomik ve toplumsal yararlar getirmek için, özel olarak amaçlar saptar; bu amaçlar doğrultusunda üyelerinin daha ileri düzeye ulaşmasına katkılarda bulunur.

Genel olarak ele alındığında, kooperatiflerin yalnızca üyelerine yarar sağlamakla sınırlı, bunun yanı sıra toplumun tüm kesimlerini de ilgilendiren ölçülerde olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Ulusal gelirin daha dengeli dağıtımını, kırsal ve kentsel alanlardaki gelir dengesizliğinin giderilmesi, kooperatifin ulaştırılması alanına gereksiz yere giren, kendilerine emeksiz paylar ayıranların aradan çıkarılması gibi konuların başarılması kooperatiflerin işidir.

Tarım ve tarım dışında çalı an kooperatiflerin amaçlarına ulaşmada kazanacakları yararının ilk temeli, kooperatif ortakları ile kooperatif ortaklarının kooperatifin yararlarına inanarak kooperatifi benimsemeleridir. Kooperatifin benimsenmemesi yararları büyük ölçüde engeller.

Kooperatifin ortaklarına sağladığı yarar arttı ölçüde ortaklar kooperatife sarılır; yeni kişiler ortak olma isteğini gösterir.

Ülkemizde tarımsal alanda çalı an kooperatiflerden olan Pancar Ekicileri Stihsal Kooperatiflerinin durumu, bu açıdan ilginçtir.

Eski şehir ve civarı Pancar Ekicileri Stihsal Kooperatifinin ortaklarına sağladığı yararların incelenmesiyle bu kooperatifin hizmet ettiği çevreyi ortaya koyabiliriz. Böylece, ortakların kooperatife karşı tutumlarına ve kooperatifin bu tutumu olumluya çevirme yolunda başvurabileceği önlemlere ilişkin ipuçları verilmeye olacaktır.

1. Kooperatifin Amaçları

Eski şehir ve civarı Pancar Ekicileri Stihsal Kooperatifi Ana-sözle mesinin 3. Maddesi kooperatifin amaçlarını ve çalı ma konularını 17 bülük altında belirlemiştir.

Bu 17 maddeye bakıldığında, ortaklara gerçekten yararlı olacak ve kooperatifi ortaklar benimsettirecek bir çok önemli amaç ve çalı ma konusunun bulundu u görülür.

Kooperatifin amaçları ve çalı ma konuları şunlardır. :

«a- Toprak hazırlığı, ekim işleri, pancar ve diğer tarım ürünlerinin yetiştirilmesi, korunması, dekar veriminin artırılması konularında gerekli tedbirleri almak ve ortaklarının yararlı bilgileri edinmesine yardımcı olmak,

b- Ortaklarının; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmalarını sağlamak, tarımsal çalı malarını düzenlemek, çiftçileri letmelerini verimli ve kazançlı düzeye yükseltmek için her türlü tedbirleri almak ve bu konularda ilgili Bakanlıkların teknik ve kredi yardımlarından yararlanmak ve gereğinde birlikteliği yapmak,

c- Ortaklarını ilgilendiren tarım i lerinin ve Kooperatif amaçlarının geli tirilmesi yolunda eker Fabrikalarının merkez ve bölge te kilâtı ile ili ki kurmak ve gere inde i birli i yapmak,

d- eker fabrikaları Anonim irketlerini veya Türkiye'deki eker Fabrikalarını bir araya toplayacak te ekküllere hissedar olmak,

e- eker Fabrikalarının talî ürünlerini, Pankobirlik tarafından hazırlanmı veya onaylanmı plân ve projelere uygun olarak de erlendirmek için sınaî tesisler kurmak ve bunları i letmek,

f- Ortaklarının ihtiyacı olan her türlü tohum, tarım alet ve makinelerini, ta ıma araçlarının, malzeme, sunî gübre, i ve irat hayvanlarını ve her türlü ihtiyaç maddelerini toptan tedarik ederek ortaklarına pe in veya uygun vadeli taksitlerle satmak,

g- Ortaklarının satınalma güçleri bakımından temin edemedikleri her türlü tarım araçlarına sahip olmak ve bunların ortaklar yararına i letilmesini sa lamak,

h- Ortakların ürünlerine zarar veren hastalık ve ha erelere kar ı mücadele tedbirleri almak ve bu konuda çalı malarda bulunan kurum ve kurulu larla ili ki kurmak, Pankobirlik aracılı ıyla i birli i yapmak,

ı- Ortaklarının eker Fabrikalarından alacakları pancar avansları muamelelerinde, T.C. Ziraat Bankası, ekerbank ve di er kredi müesseseleri ile yapacakları i lemlerde aracı olmak,

j- Hayat, Kaza, Yangın, Hayvan, Ürün ve sair, ortaklarını ilgilendiren sigorta i lemlerine aracılık etmek, bu i lerle ilgili kurulu lara hissedar olmak ve sigorta acentalı ı yapmak,

k- Kooperatifçilik konusunda ortaklarının bilgi ve görgülerini geni letmek üzere yurt içinde ve dı nda aynı türde kurulmu koooperatiflerle Pankobirlik aracılı nda ili kiler kurmak ve kar ılıklı anla malar yaparak toplantılar tertiplemek,

- Pankobirlik'çe de kabul edilmi olmak artiyle kooperatifin amaçlarına uygun, eker sanayii, tarım ürünleri ile ilgili kurulmu veya kurulacak her türlü irket, kooperatif ve kurulu lara i tirak etmek,

m- Pankobirlik, Sınırlı Sorumlu Pancar Ekicileri stihsal Kooperatifleri Birli ini kurmak veya kurulmu ise hemen ortak olmak,

n- Kooperatif amaçlarına uygun her türlü ta nınır veya ta nınmaz mallar edinmek,

o- Ortaklarının belli ba lı ürünlerini de erlendirmek için plân ve projeleri Pankobirlik'çe hazırlanmı veya onaylanmı olmak artiyle pazarlamaya hazırlama konularındaki her türlü i lemleri yapmak, tesisler kurmak ve i letmek,

p- Toprak sulama i leri için teknik etüdler yaptırmak ve bu konuda ortaklarını uyarmak, te vik etmek, ayrı ayrı veya toplu olarak sulama tesisleri kurma te ebbüslerini desteklemek, gerekli malzeme ve makinelerin tedarikinde aracı olmak,

r- Pankobirlikin finansmanına katılmak.

Kooperatifin hizmet ve çalı malarından yalnız ortakları yararlanır. Ortak dı ı i lem yapılamaz.»

2- Kooperatifin Ortak Sayıları ve Sermaye Durumu

1951 yılında 6304 ortak ve 1.481.220 TL.'lık taahhüt sermayesi ile kurulan Eski ehir ve Cıvarı Pancar Ekicileri stihsal Kooperatifi (EPE K), ortak sayısı ve sermayesi açısından hızlı bir geli im göstermi tir.

1975 yılında ortak sayısı 47.747'ye, taahhüt edilen sermaye 36.951.285 TL'ya çıkmı tır. Sermayenin ödenmi olan bölümü 24.194.012 TL'dır. Bu toplam, taahhüt sermayesinin %65,47'sidir.

Tablo (1) yıllara göre, ortak sayıları ile taahhüt edilen sermaye ve ödenmiş sermaye durumunu göstermektedir.

Yıllar	Ortak Adedi	Taahhüt edilen sermaye TL.	Ödenmiş sermaye TL.	Tahsilatın taahhüde nisbeti %
—	77	38.500.-	9.625 —	25,00
1951	6304	1.481.220-	384.435 —	25,95
1952	12976	2.251.650-	862.650 —	38,25
1953	17786	3.906.430-	1.495.995 —	38,29
1954	19053	4.542.925-	2.180.651,35	48,00
1955	20814	5.581.255,-	2.644.188,78	47,37
1956	22445	6.466.265-	3.163.812,50	48,92
1957	21912	6.440.720-	3.490.276,75	54,19
1958	22450	6.643.500-	4.032.548,62	60,70
1959	22587	6.619.920-	4.372.598,11	66,05
1960	22560	6.596.850-	4.729.879,20	71,69
1961	22463	6.577.700-	5.404.086,75	82,16
1962	23202	7.742.705-	6.115.069,46	78,79
1963	22779	7.728.620-	5.993.387,03	77,55
1964	25255	8.654.115-	6.485.738,75	79,10
1965	24957	9.079.205-	6.900.729,59	76,00
1966	26913	10.665.470-	7.352.307,12	68,93
1967	29147	12.083.060-	8.276.875,62	68,49
1968	31407	13.649.775-	9.694.932,64	71,03
1969	32365	14.630.420-	10.681.034,48	73,00
1970	34121	15.708.090-	11.053.452,62	70,36
1971	34435	15.174.720-	11.403.422,80	75,15
1972	37610	16.585.140-	12.901.446,74	77,78
1973	40369	23.291.405-	15.257.069,82	65,50
1974	45127	33.535.235-	20.002.071,92	59,64
1975	47757	36.951.285-	24.194.012,78	65,47

Tablo (1) : Yıllara Göre Ortak Sayıları ve Sermaye Durumu

EPE K, Eski ehir ve dolayına yönelik bir kurulu tur. Eski ehirdi nda, Eski ehir çevresindeki 11 ayrı merkezde de ortakları bulunan kooperatifin 499 köyden orta ı vardır.

EPE K'in ortaklarının çe itli yerle im bölgelerine göre da ılı ı ve buna göre sermaye durumu Tablo (2) 'de gösterilmi tir.

Bölgenin Adı	Köy Adedi	Ortak Adedi	Taahhüt edilen sermaye TL.	Ödenmi sermaye TL.	Ödenmemi sermaye TL.
Eski ehir	118	10273	8.629.725,—	5.499.885,94	3.129.839,06
Alpu	30	3501	2.504.000,—	2.274.022,61	229.977,30
Beylikahır	31	3748	3.163.515,—	1.895.911,54	1.267.603,46
Bozüyük	31	2073	808.115,—	640.202,33	167.912,67
Bilecik	43	3229	1.923.965,—	1.046.299,57	677.665,43
Çifteler	23	4552	4.409.895,—	3.134.708,26	1.275.186,74
Emirda	35	1564	1.482.500,—	651.371,76	831.128,24
Gölpazarı	23	2258	1.144.185,—	787.687,50	356.497,50
nönü	26	2798	2.039.340,—	1.389.254,99	650.085,01
Sivrihisar	51	7084	4.653.875,—	2.940.250,51	1.713.624,49
Yeni ehir	78	5202	4.282.345,—	2.772.405,81	1.509.939,19
Yunusemre	10	1454	1.328.325,—	586.931,95	741.393,05
Kooperatifler		22	551.500,—	545.080,01	6.419,99
Türkiye eker Fab. A. .		1	30.000,—	30.000,—	—,—
Toplam	499	47757	36.951.285,—	24.194.012,78	12.757.272,22

TABLO (2) : Ortakların ve Sermayenin Bölgelere Göre Da ılımı

Tablo (1) ve (2)'nin ortaya koydu u gerçek, ortak sayılarının son derece çok oldu udur. Gerçekten, 47.000'i a an ve üstelik çok da ınık olan ortakları kooperatiften yararlandırmak olanaksızdır.

P.E. . Kooperatifleri içerisinde Eski ehir P.E. . Kooperatifi ortak sayısı bakımından birinci sıradadır. Gerçekte, toplam sayıları 19 olan P.E. . Kooperatiflerinin en göze batan niteli i, ortak sayılarının çok yüksek olmasıdır. Bugün, bu kooperatiflerin toplam ortak sayısı 550.000 dolayındadır.

Kooperatiflerin ortak sayısı arttıkça, ortak ve kooperatif ili -kisi azalmakta, ço unlukla bu ili ki büyük bir ortak kesimi için kopmaktadır. Kooperatife, ortak olunması zorunlu bir kurulu olarak bakılmaktadır.

Ayrıca, birbirleriyle ili kisiz bölgelerde üretimde bulunan kooperatif ortakları, bu da ınık yapının kaçınılmaz sonucu olarak kooperatifle ba larını koparmaktadırlar.

Bu ili ki kopu unu, incelememizin sonraki bölümlerinde rakamlarıyla ortaya koyaca ız.

3. Kooperatifin tirakleri

Eski ehir P.E. . Kooperatifi, 21 ayrı alana i tirak etmi bulunmaktadır. Bu i tiraklerin 1975 yılı toplamı 15.016.500 TL'dir ve bu miktarın 14.979.000 TL'si ödenmi tir.

tiraklerle ilgili ayrı döküm, Tablo (3) te görülmektedir.

tirakin Adı	Nominal Sermayesi TL.	Taahhü- dümüz	Ödedi- imiz	ödeyece- imiz	Taahhü- dümüz Nominal Sermaye- yeye Oran
Pankobirlik	570.000,—	30.000 —	30.000,—	—,—	5,26
Adapazarı ek. Fab. A. .	30.000.000 —	1.500.000 —	1.500.000,—	—,—	5,00
Kayseri ek. Fab. A. .	36.000.000 —	1.350.000,—	1.350.000 —	—,—	3,75
Konya ek. Fab. A. .	30.000.000,—	1.500.000,—	1.500.000,—	—,—	5,00
ekerbank T.A. .	100.000.000,—	6.350.000,—	6.350.000,—	—,—	6,35
eker Sigorta A. .	2.500.000 —	10.000,—	10.000,—	—,—	0,40
Pancar Motor S. ve T.A.	60.000.000 —	2.000.000,—	2.000.000 —	—,—	3,33
Pancar Ekici. Bir. A. .	1.000.000,—	10.000,—	10.000,—	—,—	1,00
Gübre Fabrikaları T.A. .	200.000.000,—	300.000,—	300.000,—	—,—	0,15
Mars Tic. ve San. A. .	3.000.000 —	40.000 —	40.000 —	—,—	1,33
Kömür İetmeleri A. .	10.000.000,—	150.000 —	150.000,—	—,—	1,50
Satüda	35.000.000 —	50.000,—	50.000,—	—,—	0,14
Etüda	18.500.000 —	150.000,—	150.000,—	—,—	0,81
Türsant	30.000.000 —	100.000 —	100.000,—	—,—	0,33
Sanayi Nakliye A. .	5.000.000 —	50.000 —	50.000 —	—,—	1,00
M.F. Traktör San. A. .	500.000 —	6.500 —	6.500 —	—,—	1,30
Dosan Kon. San. A. .	20.000.000,—	350.000 —	350.000,—	—,—	1,75
Eski ehir Yem Fab. A. .	15.000.000 —	400.000 —	400.000 —	—,—	20,00
Sütürün A. .	15.000.000,—	100.000,—	62.500 —	37.500,—	0,67
Besko (Besici Koop.)	—,—	30.000,—	30.000 —	—,—	—,—
Pancar Eki. stih. Koop.	—,—	540.000,—	540.000 —	—,—	—,—
		15.016.500 —	14.979.000 —	37.500,—	

TABLO (3) : Eski ehir ve Civarı P.E. . Kooperatifi tirakleri

tirakte bulunulan irketler, ayrıntılı olarak ele alındı nda, bunların bir bölümünün kooperatifle ili kisinin bulunmadı ı ve kooperatife hiç gelir sa lamadıkları yada çok az gelir sa ladıkları ortaya çıkar. Kooperatif, ortakları için daha yararlı biçimde kullanabilece i önemli bir fonu, bu i tiraklere yatırmı durumdadır. 1975 sonu olarak aldı ımızda, toplam ödenmi sermaye 24.194.012 TL iken bu sermayenin 14.979.000 TL'sının i tiraklere yatırılmı olması, kooperatifin çalı ma sermayesini önemli ölçüde kısıntıya u ratmaktadır. Kooperatifin 10 milyon TL'den az sermaye ile, 47 bini a an orta a hizmet etmesi zorla maktadır.

tirakler ve bunlardan sa lanan kârı ele aldı ımızda, 1975 yılı sonu ortalama kârlılık oranının % 8,4 oldu u görülür. Bu kârlı i -tiraklere yapılan toplam kooperatif katkısı 13.810.000 TL'dir. 1.169.000 TL'lık i tirak katkısı için kâr sa lanmamı tır. % 8,4'lük ortalama kâr oranı gerçekte çok dü üktür. 15 milyon TL'lık bir sermaye, çok daha yüksek oranlı gelir sa layabilir.

Tablo (4) kârlı i tiraklerin 1975 yılı sonuna göre, ayrıntılı olarak kâr miktarlarını ve toplam katılmaya göre kârlılık oranlarını göstermektedir.

tirakin Adı	Kâr Toplamı	Kârlılık Oranı (%)
Adapazarı eker Fab. A. .	131.003,13	8,7
Kayseri eker Fab. A. .	127.223,44	9,4
Konya eker Fab. A. .	146.523,44	9,7
ekerbank T.A. .	214.084,90	3,3
eker Sigorta A. .	7.500,—	75,00
Pancar Motor San. ve Tic. A. .	290.625,—	14,5
Pancar Ekicileri Birli i A. .	12.816,55	128
Gübre Fabrikaları T.A. .	163.427,68	54
Mars Tic. ve San. A. .	21.000 —	52
Dosan Kon. San. A. .	48.100,—	13
Eski ehir Yem Fab. A. .	100.000,—	25
TOPLAM	1.262.504,14	8,4

TABLO (4) : tiraklerin Kârlılık Durumu

Ödenmi sermaye açısından alındı ında, ortak ba ına dü en ortalama sermaye 506,60 TL'dir. tirakler açısından dü ünüldünde, ortak ba ına dü en ortalama i tirak payı 314,43 TL olmaktadır. Ba ka bir deyi le, ödenmi sermayeden i letme sermayesi olarak ancak 192,17 TL ortak ba ına ortalama olarak kullanılabilir. Bu i tiraklerin ortak ba ına ortalama kâr miktarı 26,43 TL'dir.

Görüldü ü gibi ortak ba ına çok küçük kâr sa layan önemli bir i tirak payı ortaya çıkmakta, küçük ortaklık paylarının olu -turdu u büyük sermayeden gere ince yararlanılamamaktadır.

4. Kooperatifin Ortaklara Yönelik Hizmetleri

Kooperatifin ortaklarına dönük i lemlerini inceledi imizde, bunların ortaklara yapılan satı lar ve atölye faaliyetleri olarak iki bölümde yürütüldü ü görülmektedir.

Kooperatifin satı ları, ziraat alet ve makinaları, yedek parçalar, suni gübreler, atölye mamulleri ve çe itli malzemeler olmaktadır.

Kooperatifin yaptı ı satı ların ayrıntısına inildi inde, bunların genellikle tarım araç ve gereçlerinden olu tu u görülmür. Satı ları yapılan bu tarımsal araç ve gereçlerin ço unlu u dı arıdan sa lanır. Kooperatif bunlar için aracılık görevini yerine getirir. Bunun dı nda, kooperatifin atölyesinde üretilen çe itli tarımsal araç ve gereçler de ortaklara satılmaktadır.

1975 yılını ele alarak ortaklara satı ları yapılan tarımsal araç, gereç ve öbür malzemelerin ayrıntıları Tablo (5) te görülmektedir. Tablo, aynı zamanda, 1975 yılında yapılan satı ların miktarlarını da göstermektedir.

Z RAAT ALET VE MAK NELER		Miktar	Tutar TL
— MF-135 Traktör	Adet	120	10.449.830,04
— MF-165 Traktör	»	43	5.224.500,—
— MF-185 Traktör		4	680.000,—
— Damperli Remork		3	51.000,—
— 9 HP-2 1/2" Motopomp		311	3.980.800 —
— 9 HP-4" Motopomp	»	445	5.696.000,—
— 6 HP-3" Motopomp	»	19	222.300 —
— 28 HP-4" Motopomp	»		300.000,—
— Santrifüj (Muhtelif)	>	74	133.200 —
— Hortumlar (Muhtelif)	Metre	4331	865.262,28
— Kültüvâtörler	Adet	20	105.000 —
— Toprak Tesfiye Aleti	»		16.500,—
— Pulluklar (Muhtelif)	»	84	213.484,70
— Gübre Serpme Makinesi		48	103.200,—
— Diskharrowlar		17	112.000,—
— Merdaneler	»	6	27.000,—
— Pima Ya murlama Takımı	Takım	91	1.080.000,—
— Çayır Biçme Makinesi (Activ)	Adet	2	33.300,—
— Harman Makineleri	»	28	484.935,—
— Pulvarizatör		18	14.666,—
— Di er Ziraat Aletleri	»		213.647,74

YEDEK PARÇALAR

— Traktör Yedekleri			381.244,65	
— Motopomp Yedekleri			375.528,13	
— Oto Yedekleri			70,—	
— Sulama Yedekleri			5.152,85	
— Di er Yedekler			108,25	762.103,1

SUN GÜBRELER

— Kompoze Gübre	Kg.	1440		1.872,-
-----------------	-----	------	--	---------

Z RA TOHURLAR

— Yonca Tohumu	Kg.	12300	615.000 —	
— Patates Tohumu	Kg.	269750	798.148,50	
— Mısır Tohumu	Kg.	100	1.000,—	1.414.148,50

MUHTEL F MALZEMELER

— Buzdolabı	Adet	6	18.000,—	
— Çama ır Makinası		2	5.200,—	
— pragaz Fırın		12	30.000,—	
— 3.lü Ocak (Komple)		198	61.380,—	
— Emaye Ocak		164	8.774,—	
— 12 Kg. pragaz içi		1576	52.796,—	
— 12 Kg. pragaz Tüpü		218	50.140,—	
— 2.300 Kg. pragaz çi		4700	30.550,—	
— 2.300 Kg. pragaz Tüpü		219	19.710 —	
— Di er pragaz Mamulleri			9.823,88	
— Traktör ve Römork Lastik.		606	614.909,06	
— Dikenli Tel	Kg.	20461	204.610,—	
— Kuru Pancar Küspesi		7106109	9.445.296,10	
— Ya Pancar Küspesi		138896319	7.825.096,88	
— Hayvan Yemleri		7500	35.880 —	
— Di er Muhtelif Malzeme			121.440,61	18.533.606,53

ATÖLYE MAMULLER

— Pancar Çapası	Adet	171	1.034,55	
— Saman Batözü		43	408.300,—	
— At Arabası		6	31.800 —	
— 4 Tonluk Römork		115	1.593.309,49	
— 5 Tonluk Römork		24	396.000,—	
— 6 Tonluk Römork		9	193.500,—	
— 3" Boru Ba lı ı		2724	192.700,—	
— 4" Boru Ba lı ı		4187	342.000,—	
— 3" Saç Boru	Metre	28428	1.392.000,—	
— 4" Saç Boru		13650	594.209,03	
— Di er Atölye Mamulleri			1.434,—	5.146.287,07

HURDA SATI LARI

73.450,90

EMANET EMT A SATI LARI

18.350,—

Toplam : 55.956.444,64

TABLO (5) : 1975 Yılındaki Satı lar

Atölye faaliyetleri olarak, bir yandan do rudan üretime gidilmekte, bir yandan da çe itli onarım i leri yapılmaktadır. 1975 yı-

İndaki atölyede üretilen tarımsal araç ve gereçlerle aynı yıldaki onarım i lerinin ayrıntıları Tablo (6)'da görülmektedir.

C NS		M KTARI	TL.
— 4 Tonluk Römork	Adet	105	1.285.928,09
— 5 Tonluk Römork	»	20	308.600,53
— 6 Tonluk Römork	»	15	256.676,17
— At Römorku	»	30	149.546,44
— 3' Boru Ba lı 1	»	15096	753.397,61
— 4" Boru Ba lı 1	»	9115	581.447,62
— 3" Saç Boru	Metre	38124	1.148.173,03
— 4" Saç Boru	»	3192	114.742,89
— Saman Makinası	Adet	50	494.359,01
— Traktör Kasna 1	»	60	117.639,34
— Çelik Çapa	»	11900	189.211,50
— Di er malatlar		—	34.781,53
TAM RAT LER		Toplam :	5.443.503,76
— Traktör			42.464,55
— Biçerdöver			63.310,80
— Motopomp			33.930,49
— Di er			427.116,34
	TUTARI	Toplam :	566.822,18
		Genel Toplam :	6.010.325,94

TABLO (6) : 1975 Yılı Atölye Faaliyetlerinin Ayrıntısı

II- KOOPERAT F H ZMETLER N N NCELENMES

Bundan önceki bölümde, genel olarak ele alınıp kısaca açıklanan i leyi i, daha ayrıntısı ile alarak belirli sonuçlara ula ılabilir. Bu nedenle, kooperatifin sa ladı ı hizmetlere, satı ve atölye faaliyetleri olarak özel bir a ırlık verilecek ve çe itli çözümlenmelerle bunlara ili kin saptamalar yapılacaktır.

1. Ortak Ba ma Dü en Ortalama Kooperatif Hizmetine Genel Bakı

Kooperatifin, ortaklarına sa ladı ı yararı daha iyi belirginle - tirmek için, satı ve atölye faaliyetlerinin yıllara göre geli imini

incelemek gerekir. Daha önce 1975 yılma ili kin olarak ele alman satı ve atölye faaliyetlerinin yalnızca ana ba lıklarına dayalı olarak, bu i lemleri yıllara göre ula tıkları miktarlar Tablo (7) de gösterilmi tir. Çözümlememizde yalnızlı ı sa lamak için, Tablo (6) daki gibi ayrıntıya inilmemi tir.

SATI LAR	1972	1973	1974	1975
Ziraat Al. Mak.	9.836.063	20.883.642	19.800.455	30.006.625
Yedek Parç.	127.450	277.310	424.615	762.103
Zirai Toh.	291.471	656.640	1.874.797	.414.148
Atölye Mam.	2.165.055	2.016.806	8.816.211	5.146.287
Muht. Malz.	5.470.111	8.793.272	3.966.018	18.533.606
Suni Gübr.	—	1.306.110	1.542.104	1872
Toplam	17.890.150	33.933.780	36.424.202	55.956.444
Atölye Faaliyetleri	2.857.440	1.969.142	3.210.693	6.010.325

TABLO (7) : Kooperatifin Ortaklara Yönelik Hizmetlerinin Yıllara Göre Toplamı (TL)

Genel olarak dü ünüldü ünde, tüm faaliyetler dört yıl içinde (1975 yılındaki atölye mamulleri ve suni gübreler rakamlarındaki dü ü dı ında) olumlu yönde geli mi , ortaklara yapılan toplam satı lar 56 milyon lira dolayına ula mı tir.

Genel olarak yıldan yıla artı gösteren bu hizmetleri daha ya kından inceleyelim.

Ele aldı ımız dört yıl içindeki ortak sayıları öyledir:

1972	1973	1974	1975
37.610	40.369	45.127	47.457

Bu ortak sayılarına göre yapılan faaliyetlerin ortak ba ına dü en miktarını, ba ka bir deyi le her ortak bu hizmetlerden yararlanabilseydi ki i ba ına kaç ar liralık hizmet dü ece ini göstereyim.

Durumu 1972 yılı için ele aldı ımızda, toplam hizmetlerden ortak ba ına ortalama olarak 475,67 TL'nin dü tü ü görülür. Atölye faaliyetleri olarak dü ünüldü ünde, ortak ba ına dü en ortalama miktar 75,97 TL'dir. Yıllara göre ele alındı ında toplam satı larda

1972 yılında ortak baına ortalama olarak 475,67, 1973'te 840,59 TL. 1974'te 807,14 TL, 1975'te 1171,69 TL dü tü ü görülür. Atölye faaliyetlerinin ortak baına ortalama miktarları ise, sırasıyla 75,97 TL, 48,77 TL, 71,14 TL, 125,85 TL'dir.

SATI LAR	1972	1973	1974	1975
Ziraat Al. M.	261,52	517,31	438,77	628,31
Yedek Parç.	3,38	6,86	9,40	15,95
Zirai Ton.	7,74	16,26	41,54	29,61
Atölye Mam.	57,56	49,95	195,36	107,75
Suni Gübr.	—	32,35	34,17	0,039
Muhtelif Malz.	145,44	217,82	87,88	388,08
TOPLAM	475,67	840,59	807,14	1171,69
Atölye Faaliyetleri	75,97	48,77	71,14	125,85

TABLO (8) : Ortak Baına Dü en Ortalama Hizmet Miktarları (TL)

Tablo (8) dört yıl için çe itli faaliyetlerden ortakların e it olarak yararlandı ı varsayımına dayalı olarak, ki i baına dü en miktarları (TL) göstermektedir.

Tablodan görülece i gibi, kooperatifin ortaklarına götürdü ü hizmetlerin ki i baına dü en miktarları çok küçüktür. Bu hizmetlerin yalnızca belirli mal ve hizmetlerin satı ı biçiminde oldu u dü ünüldü ünde, ki ilere götürülen hizmet açısından, kooperatif faaliyeti kavramının çok darla tırıldı ı ortaya çıkar.

Öte yandan, ortakların sermaye taahhütleri ve yapılan hizmetleri kar ıla tırdı ımızda, daha ilginç bir durum ortaya çıkar. Ki i baına ortalama sermaye taahhüt miktarları ile ki i baına dü en ortalama kooperatif hizmeti kar ıla tırması Tablo (9) daki gibidir.

	Ki i Baına Koop. Hizmeti (satı lar)	Ki i Baına Ort. Sermaye Taah.
1972	475,67	440,97
1973	840,59	576,96
1974	807,14	743,13
1975	1.171,69	773,73

TABLO (9) : Ortalama Sermaye Taahhüdü ve Ortalama Kooperatif Hizmeti Arasındaki İliki (TL)

Tablodan görüldü ü gibi, ortaklara sa lanan satı hizmeti, ortakların taahhüt ettikleri ortalama sermayeyi çok az a maktadır. Sermaye taahhüdünün ödenme ortalamasının % 75 dolayında oldu u dü ünülürse, ortakların kooperatife yatırdıkları parayı çok az a an miktarlarda kooperatiften ortalama yarar sa ladıkları orta ya çıkar.

Buraya dek yaptı mız incelemede, her orta m kooperatif hizmetlerinden yararlandı ı varsayılı mı tır. Böyle olsa bile kooperatif hizmetlerinin sınırlı kaldı ı belirtilmi tir. Gerçek durum daha sonraki sayfalarda ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

2. Traktör Da ıtımı

Kooperatif, piyasada bulunmayan yada piyasada pahalı olan mal ve hizmetleri, ortaklarına ucuza ve bol olarak sa ladı ı ölçüde, hizmet alanını geni letmi olur.

Piyasada pahalı ve kıt olan traktör açısından incelemeye girdi imizde, bu açıdan da kooperatifin çok sınırlı kaldı ını görürüz.

Kooperatifin ortaklarına çe itli tiplerde sattı ı traktörlerin sayılan dört yıl için öyledir:

1972	1973	1974	1975
82	184	121	167

Her orta a yalnızca bir traktör satıldı ını varsaydı mızda, traktör satı ndan yararlanan ortak sayısının son derece dü ük oldu u ortaya çıkar. Sözgelimi, 1972 yılında 37.610 ortak varken, bunlardan ancak 82'sine traktör verilebilmi tir. Geriye kalan 37.528 ortak bu olanaktan yararlanamamı tır.

Ortak sayıları ve da ıtılan traktör sayıları göz önünde tutularak dört yıl için traktör satı ndan yararlanan ortak oranını hesapladı mızda, durum daha açıklıkla ortaya çıkar.

Traktör satı ndan yararlanan ortak oranı yıllara göre öyledir:

1972	1973	1974	1975
%0 2,1	%0 2	%0 2,6	%0 3,4

Görüldü ü gibi kooperatif, ortaklarının ortalama, olarak ancak %02,5'ine traktör satabilmektedir. Kalan ortakların bu olaktan yararlanması söz konusu de ildir.

Daha önce sözünü etti imiz ortakların sermaye ortalamaları ile ortakların elde ettikleri hizmet arasındaki ili ki, traktör satı larından yararlanan çok küçük azınlı ı dü ündü ümüzde, çok daha olumsuz bir yöne gitmektedir.

Ortakların kooperatiften traktör alabilme ko ulları ve bu ko ulların kooperatif hizmetini etkileme durumu, incelememizin sonraki bölümlerinde ele alınacaktır.

3. Kooperatif Hizmetinden Gerçek Yararlanma Durumu

Kooperatifin ziraat alet ve makinaları, atölye mamulleri ve atölye faaliyetlerini ba ka bir açıdan ele alabiliriz.

Bu ele alı ta temel bir varsayımdan hareket edece iz. Buna göre, birim olarak satılan ve faaliyet raporlarında «adet» olarak gösterilen malların her birinden yalnızca bir çiftçinin yararlandı ını ve bu çiftçinin bunun dı ında bir yarar sa lamadı ını varsayaca ız. Birim olarak (adet) satılan malların dı ında kalanlardan tüm ortakların yararlanabilece ini varsayaca ız.

Bu varsayıma göre hesap yaptı ımızda, kooperatif hizmetlerinden çok küçük bir azınlı ın, çok büyük oranlarda yararlandı ı ortaya çıkar.

1972 yılında 9.836.063 TL'lık ziraat alet ve makinası satılmı tır. Bu ziraat alet ve makinaları (traktör, motopomp, pulluk, vs.) 402 adettir. Bu 402 adet de eri 9.544.990 TL'dir. Ba ka bir deyi le, 1972 yılında kooperatif ortaklarının ancak 402'si (her birinin birer tane aldı ını dü ünürsek) ziraat alet ve makinalarından alabilmi tir. Aynı yıl 402 orta ın dı ında kalan 37.208 orta a, ziraat alet ve makinaları alma olana ı kapalı tutulmu tur.

Atölye mamulleri için dü ünüldü ünde, 143 adet atölye mamulü en fazla 143 orta a verilebilir ve bunun dı ında kalan 37.467 ortak bu olaktan yararlanamaz. Ba ka bir deyi le, 1.100.150 TL'lık atölye mamulü yalnızca 143 orta a verilebilmektedir.

Atölye faaliyetleri ancak 275 ki inin yararlanabilece i sayıdadır. 275 ki i için atölyede 2.243.096 TL'lık faaliyet yapılmaktadır.

Bütün bu faaliyetler bir arada ele alındığında, 1972 yılında toplam 545 ortak için 10.645.140 TL'lık faaliyette bulunulmuş, kalan 37.065 ortak bu faaliyetlerden hiç bir pay alamamıştır. Faaliyetlerin tümü açısından düşünüldüğünde, 545 ortak için yapılan faaliyetlerin dışındaki faaliyetlerden, kalan ortakların tümünün yararlandığını düşünsek bile, ortaya çok düşük rakamlar çıkmaktadır.

1972 yılı bu varsayıma göre ele alınacak olursa, 545 ortak 10.645.140 TL'lık faaliyetten yararlanırken, kalan ortakların yararlanabilecekleri faaliyet tutarı 1.355.978 TL olmaktadır. Bunu oranlayacak olursak, 545 ortak toplam faaliyetlerin % 79.69'undan yararlanırken, 37.065 ortakın yararlanabilecekleri faaliyet oranı % 20,31 olmaktadır.

Bunu ortak başına düşen faaliyet oranı olarak hesapladığımızda, bir yandan ortak başına faaliyet tutarı 19.532,36 TL olurken, öte yandan ortak başına düşen faaliyet tutarı 36,58 TL olmaktadır.

Dikkat edilirse, 545 ortakın öbür faaliyetlerden yararlanmadığını varsaydık. Oysaki, bu 545 ortak öbür faaliyetlerden de yararlanabilmektedir. Bu zaman, bu ortaklar için kişi başına düşen 19.532,36 TL daha da artmakta, öbür ortaklar için kişi başına düşen 36,58 TL daha da azalmaktadır.

A- Kooperatifin Ana Hizmetlerinden Yararlanan Ortak Sayıları

Dört yıllık inceleme dönemine göre, kooperatifin üç ana faaliyeti olan, ziraat alet ve makinaları satışı, atölye mamulleri satışı ve atölye faaliyetleri çok küçük bir azınlık için sürdürüle gelmiştir. Bu durum Tablo (10) ve Tablo (11) aracılığı ile açıkça ortaya çıkmaktadır.

	1972	1973	1974	1975
Ziraat Al. Mak.	402	624	899	1344
Atölye Mamull.	143	141	199	208
TOPLAM	545	765	1098	1552

TABLO (10): Kooperatiften Yararlanan Ortak Sayıları

	1972	1973	1974	1975
Ziraat Al. Mak.	37.208	39.745	44.228	45.069
Atölye Mamull.	37.407	40.228	44.928	47.749
TOPLAM	37.065	39.604	44.029	46.205

TABLO (11): Kooperatiften Yararlanamayan Ortak Sayıları

B- Üye Azınlı ının Kooperatiften Yararlanma Durumu

Bu toplu tabloları, yararlanma miktarlarına göre, ziraat alet ve makinaları, atölye mamulleri ve atölye faaliyetleri açısından ayrı ayrı ele alabiliriz.

a- Ziraat Alet ve Makinalarından Azınlı ın Yararlanma Durumu

Ziraat alet ve makinalarının satı ından en büyük payı ellerinde tutan azınlı ın, daha önce verilen sayılarına göre, yararlandıkları toplam miktar ve ortak ba ına dü en ortalama yararlanma miktarları Tablo (12) de gösterilmi tir.

Yıllar	Ortak Sayısı	Toplam Yararlı Miktarı (TL)	Ortak Ba ına Dü en Miktar (TL)
1972	402	9.544.990	23.743,75
1973	624	20.681.435	33.143,32
1974	899	18.749.240	20.855,66
1975	1344	29.141.363	21.682,56

TABLO (12): Azınlıktaki Ortakların Ziraat Alet ve Makinaları Satı ından Yararlanma Durumu

b- Atölye Mamullerinden Azınlı ın Yararlanma Durumu

Ortaklara satı ı yapılan ve atölyede üretilip atölye mamulleri adı verilen tarımsal araç ve gereçlerden yararlanan belirli bir ortak kümesinin, yararlandıkları toplam miktar ve ortak ba ına dü en ortalama miktar Tablo (13) te verilmi tir.

Yıllar	Ortak Sayısı	Toplam Yararlı. Miktarı (TL)	Ortak Ba ına Dü en Miktar (TL)
1972	143	1.100.150	7693,35
1973	141	1.147.650	8139,36
1974	199	2.651.766	13.325,45
1975	208	2.815.609	13.536,58

TABLO (13): Azınlıktaki Ortakların Atölye Mamulleri Satı ından Yararlanma Durumu

c- Atölye Faaliyetlerinden Azınlı ın Yararlanma Durumu

Uzun yıllardır faaliyette bulunan kooperatifin atölyesinde, ortak çiftçilerin kullanabilecekleri çe itli tarımsal araç ve gereç imal edilmektedir. Ancak, bu faaliyetlerden de azınlıkta kalan bir ortak kümesinin ço unlukla yararlandı ı Tablo (14) aracılı ı ile ortaya çıkmaktadır.

Yıllar	Ortak Sayısı	Toplam Yararlı. Miktarı (TL)	Ortak Ba ına Dü en Miktar (TL)
1972	275	2.243.096	8.156,71
1973	228	1.285.766	5.639,32
1974	195	2.016.200	10.339,48
1975	280	2.612.748	9.331,24

TABLO (14) : Azınlıktaki Ortakların Atölye Faaliyetlerinden Yararlanma Durumu

C- Üye Ço unlu unun Kooperatiften Yararlanma Durumu

Faaliyetlerden büyük ölçülerde yararlanan ortakların dı ında kalanlar, bu faaliyetlerden ancak artan miktarlar kadar yararlanma olana ına sahiptir. Sözgelimi, 1973 yılında toplam olarak 20.883.642 TL'lik ziraat alet ve makinaları satılmıştır. Bu ziraat alet ve makinalarından Tablo (12) de görüldü ü gibi 624 ortak, yararlanmada ana payı almaktadır. Bu 624 orta ın yararlandı ı miktar 20.681.435 TL'dir. Bunun dı ında kalan ziraat alet ve makinalardan kalan 39.745 ortak yararlanabilir. 624 orta ın kalan miktardan yararlanmadı ını varsayabiliriz. Kalan 39.745 orta ın yarar-

lanabilecekleri miktar ise yalnızca 202.207 TL'dir. Bu durumda ziraat alet ve makinalarından 39.745 orta n ki i ba ına ortalama yararlanabilecek i miktar 5,08 TL'dir. Oysa, önceki tabloda görüldü ü gibi bu miktar bir bölüm ortak için ki i ba ına ortalama 33.143,32 TL'dir.

a- Ziraat Alet ve Makinalarından Ço unlu un Yararlanma Durumu

Faaliyetlerin büyük bölümünden yararlanan azınlı ın dı ında kalan ortakların, ziraat alet ve makinaları satı larından yararlanabilecekleri toplam miktar, bu miktardan ortak ba ına dü en ortalama miktar yıllara göre Tablo (15) te gösterilmi tir.

Yıllar	Ortak Sayısı	Yararlanılabilecek Topl. Miktar (TL)	Ortak Ba ına Dü en Mikt. (TL)
1972	37.208	291.073	7,82
1973	39.745	202.207	5,08
1974	44.228	1.051.215	23,74
1975	45.869	865.262	19,19

TABLO (15) : Ço unluktaki Ortakların Ziraat Alet ve Makinalarının Satı ından Yararlanabilme Olanakları

b- Atölye Mamullerinden Ço unlu un Yararlanma Durumu

Tablo (16) atölye mamullerinden ço unluktaki ortakların yararlanabilme olanaklarını toplam satı miktarı, ki i ba ına dü en ortalama satı miktarı açılılarından yıllara göre ortaya koymaktadır.

Yıllar	Ortak Sayısı	Yararlanılabilecek Topl. Miktar (TL)	Ortak Ba ına Dü en Mikt. (TL)
1972	37.335	1.064.905	28,46
1973	40.228	869.156	21,60
1974	44.928	1.314.252	29,25
1975	47.749	2.330.678	48,81

TABLO (16): Ço unluktaki Ortakların Atölye Mamullerinin Satı ından Yararlanabilme Olanakları

c- Atölye Faaliyetlerinden Ço unlu un Yararlanma Durumu

Atölye imal edilen araç gereçlerden ço unluktaki ortakların yararlanma miktarı, ki i ba ina dü en yararlanma tutarı yıllara göre Tablo (17) de gösterilmi tir.

Yıllar	Ortak Sayısı	Yararlanılabilecek Topl. Miktar (TL)	Ortak Ba ina Dü en Mikt. (TL)
1972	37.335	614.344	16,45
1973	40.141	683.376	17,02
1974	44.932	1.194.493	26,58
1975	47.477	3.397.577	71,56

TABLO (17): Ço unluktaki Ortakların Atölye Faaliyetlerinden Yararlanabilme Olanakları

D- Hizmetlerin Tümü Açısından Yararlanma Durumu

Yukarıda ayrı ayrı ele aldı ımız faaliyetleri ve bu faaliyetlerden yararlanma durumlarını birle tirerek birer tabloda ele alabiliriz.

a- Azınlı ın Yararlanma Durumu

Tablo (18) de kooperatifin tüm faaliyetlerinden a ırlıklı olarak yararlanan azınlı ın, yıllara göre toplam olarak yararlanma miktarları, yararlanan ortak sayıları, yararlanma oranı ve ki i ba ina tüm faaliyetlerden yararlanma ortalaması birle tirilerek verilmi tir.

Yıllar	Ortak Sayısı	Yararlanılan Toplam Mikt.	Yararlanma Oranı (%)	Ki i Ba ina
1972	545	10.645.140	79,69	19.532,36
1973	765	21.829.085	95,32	28.534,75
1974	1098	21.401.006	90,04	19.490,89
1975	1552	31.956.972	90,90	20.590,83

TABLO (18): Faaliyetlerin Tümü Açısından Azınlı ın Yararlanma Durumu

b- Ço unlu un Yararlanma Durumu

Faaliyetlerden a ırlıklı olarak yararlanan azınlıktan arta kalan faaliyet miktarı, bu faaliyetlerden yararlanabilecek ço unluktaki ortak sayıları, bunların yararlanma oranları ve bunlardan ki i ba ına dü en yararlanma miktarı Tablo (19)'da gösterilmiştir.

Yıllar	Ortak Sayısı	Yararlanılabilecek Toplam Miktar	Yararlanma Oranı (%)	Ki i Ba ına Yararlı Mik.
1972	37.065	1.355.978	20,31	36,58
1973	39.604	1.071.363	4,68	27,05
1974	44.029	2.365.467	9,96	53,72
1975	46.205	3.195.940	9,10	69,16

TABLO (19): Faaliyetlerin Tümü Açısından Ço unlu un Yararlanma Durumu

c- Azınlık Ço unluk Arasındaki Fark

Yukarıdaki tablolarda verilen azınlık ve ço unluk rakamlarının ki i ba ına dü en ortalama miktarlarını bir tabloda birle tirdi imizde, kooperatifin üyeleri arasındaki dengesizlik açıkça ortaya çıkmaktadır.

Yıllar	Azınlıktaki Ortak Ba ına Dü en Mik.	Ço unluktaki Ortak Ba ına Dü en Mik.	Miktar Farkı
1972	36,58	19.532,36	19.495,78
1973	27,05	28.534,75	28.507,70
1974	53,72	19.490,89	19.437,17
1975	69,16	20.590,83	20.521,67

TABLO (20): Azınlıktaki ve Ço unluktaki Ortak Ba ına Dü en Faaliyet Miktarları ve Farkları (TL)

Bu farklar, Tablo (18) ve Tablo (19) daki yararlanma oranları ile birlikte dü ünüldü ünde konu daha da açıklı a çıkmaktadır. Sözkonusu tablolardaki yararlanma oranları, toplam faaliyetlerin hangi oranlarda azınlık ve ço unluk arasında bölü üldü ünü gösterir.

Görüldü ü gibi, çok az bir ortak çok büyük miktarlarda kooperatif faaliyetlerinden yararlanırken, öbür ortaklar için kooperatifin bu faaliyetler açısından a a ı yukarı hiç bir yararı olmamaktadır.

Daha önceki Tablo (9) da yıllara göre ele aldığımız, ki i ba ına kooperatif hizmeti ortalaması ile ki i ba ına ortalama sermaye taahhüdü arasındaki ili kiyi yeni bulgularımıza göre de erlendirirsek, ortakların büyük ço unlu unun ortalama sermaye taahhütlerinden çok az miktarlarda kooperatiften yararlandıkları görülür. Azınlıktaki az sayıda ortak, sermaye taahhütlerinin bir kaç katı kadar kooperatif hizmetlerinden yararlanmaktadır. Ba ka bir deyi le bu ortaklar, ço unluktaki ortakların sermayelerini ve kooperatifteki birikmi gelir-gider farklarını kullanmaktadırlar.

Yıllar	Toplam Satı Hizmeti	Azınlı ın Yar. Oranı (%)	Ço unlu un Yar. Oranı (%)
1972	13.357.096	79,69	20,31
1973	22.900.448	95,32	4,68
1974	23.766.473	90,04	9,96
1975	35.152.912	90,90	9,10

TABLO (21): Toplam Satı Hizmetlerinden Toplu Yararlanma Oranları

Toplam satı hizmetleri açısından, azınlı ın ve ço unlu un bu toplamdan aldıkları payları bir tabloda birle tirirsek, azınlı ın satı hizmetlerinin ortalama % 90'mı a an bir oranda yararlandı ını görürüz. Bu toplu durum Tablo (21) de verilmi tir.

Atölyede üretilen tarımsal araç ve gereçlerle, onarım hizmetlerinin toplam tutarını ele alarak bu toplamın ne kadarından azınlı ın yararlandı ını, ne kadarından da ço unlu un yararlandı ını oran olarak bir tabloda ortaya koyabiliriz. Bu zaman, ortalama olarak % 50'nin üzerindeki üretimin küçük bir azınlık için yapıldı ı ortaya çıkar. Durum Tablo (22) de görölmektedir.

Yıllar	Toplam Atölye Üretimi	Azınlık Yararlanma Oranı %	Çoğunluk Oranı %
1972	2.857.440	78,50	21,50
1973	1.969.142	65,29	34,71
1974	3.210.693	62,79	37,21
1975	6.010.325	43,47	56,53

TABLO (22): Toplu Atölye Hizmetlerinden Toplu Yararlanma Oranları

Dört yıllık fiyat artışlarının ortalamasının % 30 olduğunu varsayarak bir hesap yaptığımızda, 1975 yılı faaliyetlerinin gerçek rakamlarının 1972 yılı temel alınarak aşağıdaki gibi (Tablo 23) olduğu görülmüştür.

Ziraat Alet ve Makinaları	21.004.638
Yedek Parçalar	533.472,10
Zirai Tohumluk	989.903,60
Atölye Mamulleri	3.602.400,90
Suni Gübreler	1.310,40
Muhtelif Malzemeler	12.973.525
TOPLAM	39.169.511
Atölye Faaliyetleri	4.207.227,50

TABLO (23): 1972 Fiyatlarına Göre Kooperatif Faaliyetleri

Azınlıktaki ve çoğunlukta bulunan ortakların kooperatiften kendilerine ortalama yararlanma miktarları da fiyat artışları göz önünde tutulursa (%30) düşmüştür. Tablo (24) bu yeni tutarları göstermektedir.

Yıllar	Azınlıktaki ortak ba ına dü en miktar	Ço unlukta ort. ba ına dü en miktar	Azınlık ço unluk farkı
1972	13.672,65	25,60	13.647,05
1973	19.974,32	18,93	19.955,39
1974	13.643,62	37,60	13.606,02
1975	14.413,58	48,41	14.365,17

TABLO (24): Fiyat Artı ları Dü üldükleri Sonra Ortak Ba ına Dü en Ortalama Faaliyet Miktarları

Dört yıllık fiyat artı larının % 30 dan fazla olması durumunda Tablo (23) ve Tablo (24) teki rakamlar daha da küçülecektir.

E- Kooperatifin 1972-1975 Dönemi Hizmetlerinin Toplu De-erlemesi

Kooperatifin 1972-1975 yılları arasındaki dönemi kapsayan dört yıl içinde, ortaklarına verdi i hizmeti ortalama olarak ele alabiliriz.

Kooperatif dört yıllık dönem içinde toplam olarak 93.720.951 TL'lık satı yapmı tır. Bu satı ların bir bölümü dı arıdan sa lanan tarımsal araç ve gereçlerden, bir bölümü de atölye üretiminden kar ılanmı tır. Bu dört yıllık dönem içinde, atölyede toplam olarak 8.037.275 TL'lık üretim ve onarım yapılmı tır.

Bu hizmetleri dört yıllık ortak sayısı ortalamasına göre ele alarak, dört yıllık dönemde ki i ba ına dü en ortalama satı hizmetini ve atölye üretimini bulabiliriz. Dört yıllık ortak sayısının yıllık ortalaması 42.640 ki idir. Bu ortakların kooperatif satı larından e it olarak yararlandı nı varsayarsak, ortak ba ına ortalama olarak dört yılda 2.197,95 TL'lık satı yapıldı ı bulunur. Bu i lemi tüm satı lar açısından yaptı mızda (Bkz.: Tablo 7) ortak ba ına dört yıl ortalaması olarak 3.383,31 TL dü er.

Aynı varsayımı dört yıllık atölye üretimi için yaptı mızda, dört yıllık dönemde toplam olarak ortak ba ına ortalama 188.49 TL dü tü ü görülür.

Dört yıllık toplam hizmetin azınlık ve ço unluk açısından de-erlendirilmesi, daha gerçekçi sonuçlar verir. Dört yıl içinde azın-

lı a toplam olarak 85.832.203 TL'lık satı yapılmı tır. Bu satı lar-
dan yararlanan ortak sayısının dört yıllık toplamı 3960 ki idir. Bu
ortakların aynı hizmetlerden daha sonraki yıllarda yararlanama-
dı mı, yani dört yılda yalnızca bir kez söz konusu mallardan aldık-
larım varsayarsak, kooperatiften yararlanan azınlı ın ki i ba ına
ortalaması 21.674,80 TL olur. Ancak, bu varsayımımızın ço unluk-
la geçersiz oldu u gerçe ine göre hesaplama yaptı mızda, dört
yılıda yararlanma ortalaması 990 ki idir. Bu 990 ki i, dört yılda
85.832.203 TL'lık satı tan yararlanmı lardır. Dört yıllık toplama
göre azınlı ın ki i ba ına yararlandı ı ortalama miktar 88.699,19
TL olmaktadır.

Dört yıllık dönemde, satı hizmetlerinden toplam olarak ancak
7.888.748 TL tutarında yararlanabilme olana ı olan ço unlu un or-
talama sayısı 41.725'tir. Bu sayıdaki ortak dört yıllık dönemde,
ortalama olarak ki i ba ına ancak 191,46 TL'lık satı hizmetinden
yararlanabilmi tir.

**Özetlersek, dört yıllık dönemi ele aldığımızda, dört yıllık top-
lam kooperatif satı larından azınlıkta kalan ortaklar için ki i ba-
ma 86.699,19 TL dü erken, ço unlukta kalan ortaklar için bu mik-
tar 191,40 TL'dir.**

Aynı tür inceleme atölyede yapılan üretim için söz konusu ol-
du unda, dört yıl içinde toplam atölye üretimi ve onarımının de-
eri 14.047.600 TL olmu tur. Bu üretimin 8.157.810 TL'lık bölümü
978 ki i için yapılmı tır. Kalan 5.889.790 TL'lık bölümden 42.471
ki i yararlanma olana ına sahiptir. Azınlık ortalamasına göre, dört
yıl sonunda toplam olarak ki i ba ına 33.433,64 TL'lık atölye ma-
mulü üretilmi tir. Bu üretimden azınlıktaki her orta ın bir kez ya-
rarlandı ını varsayarsak, ki i ba ına azınlık ortalaması 8.341 TL
olur.

Ço unuk açısından alındı ında, dört yıl içindeki toplam
5.889.790 TL'lık atölye üretiminden 42.471 ki inin yararlanma ola-
na ı olmu tur. Bu durumda, ki i ba ına dü en ortalama miktar her
ortak için 138,67 TL'dir.

**Öyleyse, atölyedeki üretim için de satı larda oldu u gibi azınlık
ve ço unuk arasında büyük açıklık vardır. Bir yandan ortak
ba ma 33.433,64 TL dü erken, öte yandan ortak ba ma ortalama
138,67 TL dü mektedir.**

Bu arada, traktör da ıtımında da kısaca de inmek gerekir. Dört yıl içinde toplam olarak 554 traktör, kooperatif aracılı ıyle da ıtılmı tır. Da ıtılan bu traktörler için ortakların ödedi i toplam miktar 49.396.164 TL'dir. Bu traktörlerin birer ortakça alındı nı varsayarsak, traktör alan ki i ba ına kooperatifin getirdi i dört yıllık ortalama 89.162 TL'dir. Dört yıldaki traktör da ıtımının toplam ortalama ortak sayısına oranı % 0 12'dir. Ortaklardan ancak bu kadarına traktör satılabilmı tır. Kalan 42.086 orta ın traktör satı larından dört yıl içinde yararlanma olana ı olmamı tır.

F- Fiyat Artı ları ve Kooperatif Hizmetleri

Kooperatifin gerçekte tirdi i faaliyetlerin yıllara göre gösterdi i artı ı, inceledi imiz rakamlara dayalı olarak de erlemek, Türkiye ko ullarında tam do ruyu yansıtmaz. Ba ka bir deyi le, yıldan yıla artan faaliyet tutarlarının bu artı ında, artan fiyatlar, artan hayat pahalılı ı önemli bir rol oynar. Hızlı fiyat artı ları, kooperatifin faaliyetlerine de yansımakta, bu da faaliyet tutarlarını yüksek göstermektedir.

Buna örnek olarak traktör fiyatlarını verebiliriz. Dört yıl boyunca traktör satı fiyatları a a ıdaki gibi artmı tır.

Cinsi		1972	1973	1974	1975
MF	135	66.600	66.600	79.000	87.082
MF	165	—	97.000	100.500	121.500
MF	185	136.500	129.150	113.115	170.000

Bu duruma göre 1972-1975 arası traktör fiyatlarındaki artı oranları öyle olmu tur:

MF	135	% 30,75
MF	165	% 25,25
MF	185	% 24,54

Görüldü ü gibi ortalama %27'lik bir fiyat artı ı söz konusudur. Ba ka tarımsal araç fiyatlarını ele aldı ımızda, bu fiyat artı larının çok daha yüksek oranlara çıktını kolaylıkla görebiliriz.

Sözgelimi, ortaklara satılan römork ve saç boru fiyatlarının 1972-1975 arası fiyat artı ları öyledir:

Cinsi	Fiyat Artı ı (%)
4 Tonluk Römork	87,5
5 Tonluk Römork	118,27
6 Tonluk Römork	91,30
3" Saç Boru	156,00
4" Saç Boru	125,00

4. Kooperatifin Atölye Faaliyetleri

Kooperatifin belirli mallan toptan alıp, perakende fiyatlarla satan ma azalardan farklı olması gerekir. Bu farklılık, bir yandan toptan alman malların çok az bir kârla orta a aktarılması yönünden gerçekleşmeli. Bir yandan da ödeme olanakları bulunmayan ortaklara yönelik olarak uygun kredi ko ulları ile satı yapılmalı. Ba ka bir deyi le, dar gelirli küçük çiftçiye yönelik bir çalı ma düzeni kurulmalı.

Ancak, Eski ehir P. E. . Kooperatifinde, bu konuda ayrı bir çaba gösterildi i söylenemez. Örne in, traktör satı ları tümüyle orta ve büyük çiftçinin yararlanabilece i ko ullarla yapılmaktadır. Bu satı ta, önce ortaktan 10.000 TL sermaye taahhüdü arttırımı istenmekte, bunun 1/4'ü pe in alınmakta, ayrıca orta ın satın almak istedi i traktörün cinsine göre 50-60 bin TL pe in alınmaktadır. Bir yıl içinde teslim yapılmakta, teslim sırasında kalan taahhüt tutarı ve traktör bedeli ödettirilmektedir. Görüldü ü gibi, az gelirli çiftçilerin traktör alması olanaksızla maktadır.

Öte yandan, kooperatifin çiftçiye herhangi bir kredi sa lamaması ortak ve kooperatif ili kisini iyice koparmaktadır.

Kooperatifler belirli malların aracılı ından çok, do rudan üretime geçerlerse gerek ortaklarına gerekse ülke ekonomisine önemli katkılar sa lamı olurlar.

Eski ehir P.E. . kooperatifinin üretim faaliyetleri için bir atölye geli tirmi olması olumlu bir atılımdır. Gerçekten de, geli tirilen bu atölyede çe itli tarımsal alet ve makinalar imal edilmekte ve tarımsal alet ve makinaların onarım ve bakım hizmetleri yapılmaktadır.

Atölye faaliyetlerinin yıllara göre geli imi öyle olmu tur:

1972	1973	1974	1975
2.857.440	1.969.142	3.210.693	6.010.325

Bunlar imal edilip satılan çe itli tarım alet ve makinaları ile onarım ve bakım hizmetlerinin toplam de erini göstermektedir.

Görüldü ü gibi, 1972 yılma göre atölye faaliyetlerinde %210 luk bir artı sa lanmı tır.

Atölye yaptı ı faaliyetler sonucunda dört yıl içinde 2.888.212,90 TL kâr sa lamı tır. 1972 yılma göre atölye faaliyetlerinden elde olunan kârlar 1975 yılında % 210,42 oranında artmı tır.

Eski ehir P.E. . Kooperatifinin atölye faaliyetleri konusunda dikkati çeken önemli bir nokta, buranın ortakların taleplerinin tümünü kar ılayacak bir düzeyde geli tirilmemi olmasıdır. Atölye imdi imal etti i araç ve gereçleri, üreticinin taleplerini kar ılayacak bir düzeye her zaman için eri tirememektedir. Öte yandan, atölyede ortakların gerek duydu u ba ka tarım araç ve gereçlerinin de imal edilme yolları aranmalıdır. Böylece, daha geni bir ortak kesimine hizmet götürme olana ı ortaya çıkar.

Atölyede imal edilen araç ve gereçlerin fiyatları, bu malları satan dı arı i letmelerin fiyatlarını düzenleyici olmaktadır. Bu düzenleyicili in daha tutarlı bir etki kazanabilmesi için, imalatın çok iyi düzenlenmi olması gerekir.

Atölye faaliyetlerinin, mutlaka bu i te uzman olan ki ilerce yönetilip, denetlenmesi ve çalı an i çilere yol gösterilmesi gerekir. Kullanılan üretim araçlarından yararlanma oranının arttırılması, aylak kapasite bırakılmaması için uzman bir yönetimden ba ka bir çıkar yol yoktur.

Atölyeyle ilgili incelemelerimizi, atölyede çalı an i çilere yapılan ödemeler ile, bu i çilerin yarattı ı katma de er arasındaki ili ki açısından da ele almak gerekir.

1975 yılını ele alarak, i çilere yapılan toplam ödemelerle, i çilerin ürettikleri de er arasındaki ili kiyi ortaya koyalım.

1975 yılında ortalama olarak 29 i çi atölyedeki imalat i inde çalı mı tır. Bu i çilere, ücret, fazla mesai ve bunun dı nda kalan (yemek parası, yiyecek yardımı vs.) çe itli ödemeler olarak 1975

yılında 1.373.556 TL verilmi tir. Aynı yıl atölyede çalı ılan toplam saat 69.136'dır. Buna göre, saat ba ı ücret 19,86 TL olmaktadır.

Atölyede 1975 yılında imal edilen toplam mamuller için yapılan hammadde, i çilik, elektrik vs. giderlerinden yıl sonu stoklarını çıkardı ımızda, 1975 yılındaki toplam imalat için her türlü gider olarak 1.692.116 TL bulunmu olur.

Yani 1975 yılı toplam girdisi 1.692.116 TL'dir.

1975 yılında atölyede yapılan imalat ile stok farkı 5.083.660 TL' dir. Bu rakam 1975 yılında atölyede yapılan toplam imalatın de erini gösterir.

Yani, 1.692.116 TL'lık girdi ile 5.083.660 TL'lık çıktı sa lanmı tir. Buna göre $5.083.660 - 1.692.116 = 3.391.544$ TL'lık katma de er elde olunmu tur.

Ba ka bir deyi le 29 i ç i 1975 yılında toplam olarak net 3.391.544 TL'lık de er yaratmı lardır.

Ki i ba ına dü ünecek olursak, her bir i ç i bir yılda ortalama olarak 116.950 TL yaratmı tir.

Bu durumda:

$$\text{Input/Output oranı} = 0,33\text{'tür.}$$

$$\text{Katma De er/Toplam Çalı ılan Saat} = \text{Prodüktivite} = 49,05 \text{ olmaktadır.}$$

Bu rakamlar, atölye faaliyetlerinin verimli bir ekilde yürütüldü ünü kanıtlamaktadır.

Atölye için yukarıda verilen rakamların daha da iyile tirilme olana ı vardır.

Bunun için en ba ta atölyenin organizasyonunun yeniden yapılması gerekir. akı ının, çalı ma düzeninin, i yönetiminin daha bilimsel temellere dayandırılması, atölyenin verimlili ini daha da arttıracaktır.

Ortak çiftçilerin atölye mamulleri taleplerinin kar ılanması, organizasyonun aksak yönlerinin ortaya konmasını ve bu aksak yönlere göre yeni bir yapıya gidilmesini gerekli kılmaktadır. Böy-

lece, kooperatif ortaklarına daha yönelik olarak çalı abilecek, ortaklarının atölyede üretilen malları dı arıdan almak için kar ılaaca ı güçlükleri giderecektir.

SONUÇ

Eski ehir ve Civarı Pancar Ekicileri stihsal Kooperatifine ili kin olarak yaptı ımız inceleme, gerçekte dar bir çerçevede yürütülmü tür. Bu nedenle, kooperatifin bir çok yönlerine yer verilmemi tir.

Sözgelimi, kooperatifle eker Fabrikasının ili kisi, ortakların ekonomik yapıları, kooperatifin örgütleni i ve yönetimi gibi bir çok konu ele alınmamı tir.

ncelememizde, kooperatifin etkenli i faaliyet raporlarına yansıyan rakamlara dayalı olarak, bu rakamların belirli açılardan ir delenmesine yer verilmi tir.

Ancak, yaptı ımız inceleme u sonuçları belirginle tirmi tir:

1. Kooperatif a ır ı denebilecek sayıda orta a sahiptir. Üstelik bu ortaklar da ınık bir yapı içindedirler.

2. Kooperatif çalı ma sermayesi sıkıntısı içindedir. Bunun önemli nedenlerinden birisi, i tirakler yoluyla eldeki sermayenin yarıdan ço unun kullanılamaz duruma girmi olmasıdır. Ayrıca, kooperatifin kredi sa lama olanaklarının bulunmadı ı bilinmektedir.

3. tiraklerde, belirli bir kârlılık politikası güdülmemi i gibi, yapılan i tiraklerin kooperatifin amaçlarıyla ili kisinin olup olmadı ına özen gösterilmemi , kooperatifin amacı dı ında bir çok alana yatırım yapılmı tir.

4. Kooperatif ortaklarına girdi ve öteki malzemeleri sa lama da çok yetersiz kalmaktadır. Çe itli girdiler ancak belirli bir azınlı a satılmakta, satı larda uygun olmayan ko ullar öne sürölmektedir.

5. Tüm ortakların kooperatiften girdi sa lamak isteyecek yerlilikte olmadı ı ku kusuzdur. Ancak, belirli girdi türleri için bu yargı geçerlili ini yitirmektedir.

6. Belirli girdileri kooperatiften sa layamayan ortak, kooperatif dı ı kanallara ba vurarak, güç durumlara dü ebilmektedir.

7. Traktör, tohumluk, suni gübre gibi temel girdilerin orta a sa lanmasında, kooperatifin belirli bir politikası yoktur. Özellikle, traktör istemlerinin etken kullanıma ba lı olarak yapılmadı ı, Türkiye ko ulları için bir gerçektir. Etken traktör kullanımını sa layacak biçimde bir örgütlenmenin geli tirilmesi, kooperatifin önemli bir görevi olmaktadır. Geli tirilecek belirli traktör istasyonları aracılı ı ile, bu konuda orta a yardımcı olunabilir. Bunun örgütlenmesi, bölgelerin özelliklerine göre, kooperatifin daha küçük birimlere indirgenmesi ile gerçekleştirilir.

8. Kooperatif, atölyede gerçekleştirildi i üretim eylemlerini yeni bir düzeyde geli tirmek zorundadır. Üretim araçlarının incelenmesine girilmemi se de, daha etken bir i leyi i sa layacak yeni bir örgütlenme gere i açıktır. Kooperatifin römork ve benzeri girdi istemlerinin tümünü karşılayacak biçimde atölyeyi geli tirmesi ve atölyenin giderek traktör üretir duruma getirilmesi gerçek kooperatifçilik için atılması gereken adımlardır.